

ONDERZOEK Martin Vlaming dook op bizar Texels sodomieproces uit 1711

De brandstapel voor verkrachting van schaap

In 1711 werd Gerrit Nanse uit het Texelse gehucht Oost veroordeeld tot de brandstapel omdat hij een schaap had verkracht. Ook het schaap zelf zou levend worden verbrand.

Anja Roubos
a.roubos@mediahuis.nl

Oost ■ In 't Lant van Texsel', het standaardwerk over de Texelse geschiedenis van J.A. van der Vlis, wordt het spektakel gloedvol beschreven: duizenden toeschouwers keken toe hoe man en schaap op de Vismarkt gruwelijk aan hun einde kwamen.

Gerrit Nanse beging zijn misdaad in de nacht van 6 op 7 november. Het was een prachtige, bijna zomerse dag geweest en die nacht was het volle maan. De schapen waren gewillig. De volgende dag werd er aangifte gedaan en schout Adriaen van der Graeff kwam meteen in actie. Gerrit werd gearresteerd en opgesloten in de donkere kelder onder het schoutshuis, die de Koning David werd genoemd. Een dag later had hij al bekend.

Gerrit was 45 jaar en onge-trouwd. Hij kwam uit een geslacht van zeelieden. Zowel zijn vader Nan Albertsz als zijn oom Cornelis Albertsz en broers Meijert en Ariaen waren kaagschippers met een eigen boot. Ze handelden op Vlieland. Maar hoewel Gerrit in 1710 de oudst overlevende zoon was en het

gebruikelijk was om de familietraditie voort te zetten, was Gerrit geen zeeman. Land of schapen bezat de familie niet, dus hij was ook geen boer. Hij deed waarschijnlijk allerlei losse klusjes en lijkt een beetje een zonderling te zijn.

'Vuile lust'

Op 23 januari kwam de eilandraad bijeen in het raadhuis aan de Vismarkt in Den Burg om recht te spreken. Volgens de processtukken waren er getuigen. Er staat dat de beklaagde zich 'vermengd' had met een schaapsbeest 'ten einde zijn vuile lust te plegen ende vervolgens had begaan d'afgruwelijke ende godloze zonde van sodomie.'

De gereformeerde schout en schepenen baseerden zich bij het zware vonnis op de bijbel: 'Daartoe als een man bij enig vee zal gelegen hebben, hij zal zekerlijk gedood worden; ook zult gijlieden het beest doden.' Onder het rechtbankverslag staat aangetekend dat Gerrit Nanse na de rechtszitting teruggevoerd werd naar de Koning David en dat hij op 5 maart 1711 met het schaap op de Vismarkt werd verbrand, waarbij een grote menigte toekeek.

Martin Vlaming kwam de bizarre geschiedenis tegen toen hij

Verkrijgbaar

Martin Vlaming: 'De zaak Gerrit Nanse; Een sodomieproces uit de 18e eeuw op het eiland Texel', uitgeverij HMI, prijs: 19,50 euro, ISBN 9789090357263. Het boek is verkrijgbaar bij boekhandel Het Open Boek in Den Burg en kan, zonder verzendkosten, besteld worden per mail: martinvlaming@planet.nl

onderzoek deed voor zijn boek '1000 jaar Oost'. „Ik vond het een gek verhaal, maar ik had toen geen tijd om het uit te zoeken omdat ik haast had om het boek uit te geven in het jaar dat Texel 600 stadsrechten vierde”, vertelt de antropoloog. Maar het verhaal bleef hem fascineren.

Zodanig dat hij er een apart boek aan wijdde, dat nu is uitgekomen: 'De zaak Gerrit Nanse'. Vlaming is er zes jaar mee bezig geweest. Geen wonder, want hij heeft niet alleen de gebeurtenissen op Texel in de periode november 1710 tot en met januari 1711 tot op de bodem uitgezocht, maar ook de sociale, religieuze, juridische en politieke achtergronden uitgebreid onderzocht. Met verbazingwekkende resultaten.

Oost

Vlaming woont tegenwoordig in Amsterdam, maar is als boerenzoon geboren op Oost en opgegroeid aan de andere kant van de dijk, in polder Het Noorden. „Ik hield altijd erg van Oost. Ik heb me er lang niet met beziggehouden. Maar ik heb me wel in de familie verdiept”, vertelt hij. „De familie Vlaming heeft vanaf de zeventiende eeuw altijd op Oost gewoond. Zo kwam ik tot het schrijven van het boek '1000 jaar Oost'.”

De antropoloog werkte in zijn jeugd op de boerderij van zijn vader. „Nadat ik eerst de Ulo en later het Atheneum had gevolgd, deed ik diverse klusjes op de boerderij. Via de EEG, de voorloper van de Europese Unie, kreeg ik de kans om als boerenknecht naar Ierland te gaan. Daar ging ik me verdiepen in het Iers en ontdekte de invloeden van de Vikingen. Ik vond het leuk om te zien hoe culturen door elkaar heen lopen en ik was geïnte-

resseerd in geschiedenis. Uiteindelijk besloot ik om antropologie te gaan studeren.”

Voor zijn studie deed hij onderzoek naar pelgrimages in Zuid-Amerika. Daarna voer hij op een mangoboot de Amazone af naar Suriname. „Ik dacht, nu ik er toch ben...”, verklaart Vlaming droog. Na zijn studie kwam hij in Amsterdam in de theaterwereld terecht, waar hij nu nog steeds werkt voor theatergroep 'Parels voor de Zwijnen'.

Verlichting

Toen Martin Vlaming las over het sodomieproces van Gerrit Nans verbaasde het hem dat die tot de brandstapel was veroordeeld. „Het was begin achttiende eeuw, de tijd van de Verlichting en de brandstapel was een ontzettend zware straf. Ik geloofde meteen al niet dat Gerrit was verbrand”, begint hij.

„Van der Vlis schrijft dat er duizenden mensen aanwezig waren bij de terechtstelling, maar in die tijd werden executies meestal niet meer in het openbaar uitgevoerd. De Texelaars stonden ook niet als erg streng bekend. Wel is het zo dat schapendiefstal op de hele wereld streng werd bestraft. Dat was omdat schapen economisch zo ontzettend belangrijk waren. De groene kaas van Texel was eeuwenlang wereldberoemd en een belangrijk exportproduct. De Texelaars zijn zuinig op hun schapen. Die hadden echt wel geprotesteerd als er een schaap op de brandstapel werd gezet.”

Daarnaast viel het de schrijver op dat er in andere bronnen niets is terug te vinden over de gruwelijke executie van Gerrit Nanse. „Het zou sensationeel nieuws zijn geweest, een legende van nationale orde. Andere processen kregen wel

Drie eeuwen geleden vond in het Texelse gehucht Oost sodomie plaats met een schaap.

„Texelaars zijn zuinig op hun schapen. Die hadden echt wel geprotesteerd als er een schaap op de brandstapel werd gezet

„Het was een prachtige, bijna zomerse dag geweest en die nacht was het volle maan. De schapen waren gewillig

uitgebreide aandacht. De Oprechte Haarlemsche Courant zou een dergelijke gebeurtenis zeker hebben vermeld.”

Langzamerhand kreeg Vlaming de indruk dat de invloedrijke geschiedschrijver Van der Vlis, die nog steeds veelvuldig wordt overgeschreven, de bron niet goed heeft geïnterpreteerd. „Hij is er heel snel overheen gegaan. Veel namen die hij noemt, kloppen ook niet met de bronnen. Vanuit mijn wantrouwen tegen het verhaal ben ik dus gaan uitzoeken hoe het zat.”

Ontknoping

De ontknoping is de droom van iedere historicus: Vlaming ontdekte dat Gerrit Nans nooit is verbrand omdat hij ontsnapt was. Uit notariële akten blijkt dat Gerrit in 1716 in Oost-Indië overleed aan boord van een VOC-schip.

„Waarschijnlijk heeft zijn zeevarende familie hem geholpen om aan boord te komen van een groot konvooi dat op 11 januari 1711 vertrok van de rede van Texel. Er is eigenlijk maar één mogelijkheid: Gerrit is als verstekeling aan boord gegaan. Op een totale bemanning van 1415 zielen waren er zestien verstekelingen bij dit konvooi. Als voortvluchtige kon Gerrit natuurlijk niet op de gewone manier aanmonsteren, maar de VOC had handen nodig en ging soepel met verstekelingen om. De opvarenden hadden maar 50 procent kans om de reis te overleven. Daarom zaten er veel criminelen bij de VOC.”

Achterstallige gage

Uit de bronnen blijkt dat Gerrit Nanse bij een latere reis wel officieel is ingeschreven, compleet met geboorteplaats.

Vlaming vermoedt dat de Texelaar tussentijds nog terug is ge-

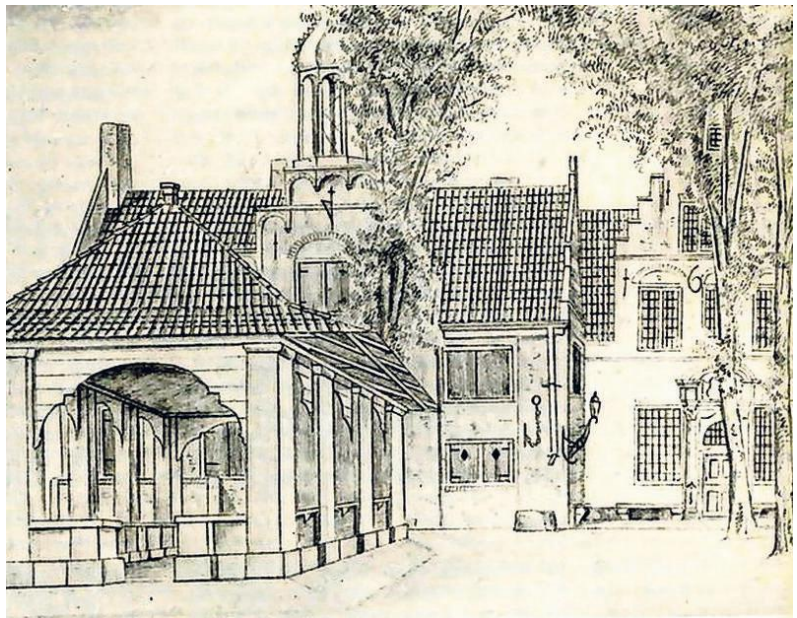
weest in Holland. In ieder geval wist zijn familie van zijn omzwervingen, want in juli 1716 meldden zijn zussen Reijnou en Trijn, en broers Meijert en Ariaen zich bij notaris Toornheer om de achterstallige gage op te eisen van hun kort daarvoor in Indië overleden broer.

Volgens Martin Vlaming was de zware straf die Gerrit Nanse kreeg in feite een verbanning. „Nog geen twee weken na het vertrek van het konvooi, tweeënhalve maand na zijn arrestatie, werd het vonnis uitgesproken. Er werden in die tijd veel verstekprocessen uitgevoerd. Als de verdachte zich maar niet meer in de regio liet zien, was het goed. Onderaan de processtukken werd genoteerd dat het vonnis was uitgevoerd en schout en schepenen konden een streep onder de kwestie zetten.”

Opmerkelijk is dat de familie van Gerrit Nanse de opgeëiste gage daadwerkelijk kreeg toegezegd, en dat terwijl Gerrits bezittingen bij zijn veroordeling verbeurd waren verklaard. Dat lijkt op een goedmakertje. Vlaming heeft de indruk dat er in 1711 iemand veroordeeld moest worden en dat de wat vreemde Gerrit Nanse daar het slachtoffer van werd.

Branden

In Oost was in 1696 veel onrust ontstaan na de komst van de overkantse vroedvrouw Jannetjen Joosten. Een reeks aangestoken branden legde een groot aantal huizen in de as, waaronder het huis van Gerrits moeder, Vrouw Gerrits. Daarvoor was nooit een schuldige gestraft. In de gemeenschap heerste alom wantrouwen. Opvallend is dat de namen van de spelers in dat drama terugkeren bij het sodomieproces van Gerrit Nanse.

De Vismarkt in Den Burg met achter het waaggebouwtje het oude rechtshuis en rechts het schoutshuis uit 1610. FOTO C. BRUINVIS/PROVINCIALE ATLAS NOORD-HOLLAND

Martin Vlaming

FOTO M. VLAMING

FOTO EVALIEN WETERINGS

De Hollandse Vloot voor de rede van Texel (1687).

FOTO WILLEM II VAN DE VELDE/TYLER'S MUSEUM HAARLEM